

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ХЛІБОРОБСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ЄВГЕНА ХРАПЛИВОГО

Для розбудови сучасної системи економічної освіти важливим джерелом є теоретичні надбання і практичний досвід вітчизняних і зарубіжних педагогів минулого. Проблеми становлення українського шкільництва на західно-українських землях, роль освітньо-виховної діяльності громадських організацій та видатних особистостей у національному вихованні досліджували І. Андрухів, М. Барна, О. Бенца, С. Вдович, А. Вихрущ, І. Гавришак, Д. Герцюк, Т. Завгородня, І. Курляк, О. Ковальчук, С. Лаба, І. Мицишин, З. Нагачевська, О. Пенішкевич, Н. Сабат, Б. Ступарик, Г. Субтельна, О. Сухомлинська, О. Фізеші, О. Яцина, Я. Яців.

Організатори кооперативного й просвітницького руху в Україні ХІХ – початку ХХ ст. І. Брик, М. Галущинський, М. Дужий, І. Калинович, Д. Коренець, Є. Косевич, С. Магальяс, С. Сірополко, Є. Храпливий, І. Ющишин у своїх публікаціях наголошували на необхідності ціложиттєвого навчання, потреби в самоосвіті на шляху до національно-культурного відродження українського народу за умов панування Австро-Угорщини та Польщі.

Метою даної статті є дослідження прогресивних педагогічних ідей вченого, педагога, активного діяча товариства «Сільський Господар», організатора економічної освіти та хліборобського шкільництва на західноукраїнських землях Євгена Храпливого (1898–1949), його вагомого внеску в розвиток національної освіти та актуальність використання цього досвіду з метою удосконалення змісту, організаційних форм, засобів і методів виховання господарів землі в сучасних умовах.

Кооперативно-освітні діячі вбачали завдання економічної освіти в тому, щоб молодь перейнялася кооперативним духом. Адже кооперація, як стверджував Ю. Павликовський, «виховує людину-громадянина, ...яка гідно, без принципового чи чванькуватого вивищування, без затрати власного «я», але й без розчавлювання «я» свого співгромадянина стане двигуном, носієм і співучасником справжньої демократії в господарському і духовному житті народу». Тому, вважав учений, зміст вишколу лежить у площині трикутника, основою якого є загальна освіта, однією з сторін – виховання людини-громадянина та кооператора, другою – спеціальний вишкіл техніка, кооператора-практика, який працюватиме кооператором-економістом чи пропагандистом, ревізором, інструктором [5, с. 308].

Становлення українського фахового шкільництва в регіоні

відбувалося в умовах жорстоких утисків, заборон як австро-угорських, так і польських можновладців. Громадсько-педагогічне сподвижництво прогресивних культурно-освітніх діячів краю найбільш яскраво виявилось у діяльності товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський Господар», «Ревізійний Союз Українських Кооперативів», «Народна торгівля», «Маслосоюз», Центральний кооперативний банк (Центробанк), Товариство взаємних обезпечень «Дністер», Земельний банк гіпотечний, Союз українок, Товариство взаємних обезпечень на життя і ренти «Карпатія», Краєве пасічницьке об'єднання «Рій», Кооператива інженерських робіт «К.І.Р.» [7, с. 227–245].

Теоретики і практики кооперативної ідеї розглядали фахову освіту української молоді як важливий чинник соціальної незалежності людини, а в майбутньому – творення незалежної держави України. Водночас підкреслювали, що «добре наладнання хліборобського шкільництва – це справа фахових учителів хліборобства». З цього приводу Є. Храпливий писав: «Далеко легше бути добрим техніком-агрономом, як учителем у хліборобській школі, бо учитель хліборобської школи мусить бути бездоганним фахівцем, мусить мати довшу хліборобську практику, ... і мусить бути добрим педагогом. ...А скільки треба праці, щоби стати дійсним агрономом-педагогом...». У той час, коли у 30-х роках ХХ ст. у нас було, як зауважує автор, «хліборобське шкільництво ледве на початках», за кордоном вже був відповідний досвід. До прикладу, в Німеччині для одержання диплому агронома потрібно було закінчити середню школу, після чого навчатися три або чотири роки у «високій агрономічній школі» [8, с. 24–25]. «Щоби бути фаховим учителем у нижчій або середній хліборобській школі, треба по середньошкільній maturі аж 8-ох літ праці, а саме: 1) 4 років практики в господарстві; 2) 3–4 років студій у високій агрономічній школі; 3) одного року педагогічних студій в окремих педагогічних школах». При цьому впродовж двох років мусить бути проведена практика у селянських господарствах та у більших маєтках на відповідальних посадах для солідної підготовки учителів хліборобської молоді [8, с. 25–26].

На західноукраїнських землях першої третини ХХ ст. були: 1) однорічна хліборобська школа Товариства «Просвіта» у Милованні; 2) школа «Сільського Господаря» 1–4-місячних курсів у Коршеві; 3) спеціальна молочарська школа «Маслосоюзу» у Стрию, яка здійснювала щороку 6-місячний молочарський курс з «енциклопедією господарських предметів»; 4) спроба вищих агрономічних курсів «Сільського Господаря» в маєтку Мирона Луцького в Янчині біля Перемишля (у майбутньому – однорічні, для тих, що мають середню освіту) [8, с. 27–28]. В той час, коли у США, до прикладу, в 30-х роках було хліборобських шкіл 3.100 чотирилітніх хлоп'ячих із 80.000 учнів і 1.023 дівочих з майже 42.000 учениць. У Чехословаччині, хліборобське населення якої дорівнювалося

хліборобському населенню наших західних земель, 976 хліборобських шкіл різних типів в рік навчали 30–40 тисяч учнів.

Євген Васильович Храпливий народився 22 червня 1898 р. у с. Лисівці Заліщицького повіту. До речі, в тому селі ще до першої світової війни було декілька ентузіастів суспільно-агрономічної праці між місцевим духовенством і вчительством і це, вочевидь, мало вплив на покликання і громадську та наукову діяльність Євгена Храпливого [1, с. 427]. 1908 року він закінчив народну школу. Вчився у гімназії в Тернополі, однак перша світова війна перервала його навчання. Є. Храпливий емігрував спершу до Моравії, потім – до Австрії. У Відні на українських гімназійних курсах закінчив гімназійну освіту упродовж 1915–1916 рр. Після цього продовжив навчання на агрономічному факультеті Високої земельної академії у Відні. Завершив навчання в академії 1924 р. і отримав диплом за спеціальністю інженера-агронома [6]. Брав участь у визвольній боротьбі. Побував у ті роки на Наддніпрянщині, де був свідком кооперативного будівництва, познайомився з досвідом та теоретичними засадами суспільної агрономії на Україні.

До Галичини, на Самбірщину Є. Храпливий повернувся 1925 р., почав працювати референтом у Ревізійному Союзі Українських Кооперативів (РСУК), а згодом – інспектором-ревізором молочарської кооперації. У цей час він написав професійні посібники для кооперативних молочарень «Основи кооперативного молочарства» та «Молочарське книговодство». У працях «Наші молочарські кооперативи в 1925 р.» та «Що нас болить?» (1930) автор здійснив змістовний аналіз молочарської кооперації та причини невдачі кооперативного руху. Ініціював видання першого українського фахового молочарського журналу «Українське молочарство», що виходив як окремий додаток до часопису «Сільський світ»; був також співініціатором видання нового молочарського журналу «Кооперативне молочарство» (1928–1934). Одночасно вчений почав редагувати двотижневик «Сільський Господар», був редактором перших двох випусків річника «Календар «Сільський Господар» на 1929 та 1930 рік, у наступних випусках публікував власні праці – «Про завдання «Сільського Господаря», «Наші осяги у Хліборобському Вишколі Молоді і його далші завдання», «Книжка та часопис – важна допомога у Хліборобському Вишколу Молоді», «Два чергові питання «Сільського Господаря», «Десятий календар «Сільського Господаря» та ін. [2, с. 186–187].

Разом із багатьма українськими агрономами Є. Храпливий 1930–1939 рр. реалізував свій план розбудови сільського господарства і фахової економічної освіти на західноукраїнських землях; у співпраці з українською кооперацією організував нову систему громадської агрономії, маючи на меті перебудувати західноукраїнське село за зразком сіл Данії та Німеччини. У січні 1928 р. він став головним директором товариства

«Сільський Господар» (далі – «С. Г.») і реалізатором суспільної агрономії. «Доктор інженер Євген Храпливий – це була душа і мозок всієї праці «Сільського Господаря» між двома світовими війнами», – писав А. Качор, підкреслюючи його невсипущу працю, знання, великий досвід у забезпеченні діяльності товариства «С. Г.» [4, с. 21].

Найважливішим завданням товариства «С. Г.» вважалася боротьба за українське сільськогосподарське шкільництво. Для реалізації цієї ідеї при централі «С. Г.» у Львові 1928 р. була створена секція сільськогосподарського шкільництва, головою якої став о. Й. Раковський. У звіті «Праця «Сільського Господаря» в першій половині 1928 р.» Є. Храпливий зазначав, що на 1 вересня того року у селах працювало 67 повітових філій та 409 гуртків «С. Г.».

Здійснюючи педагогічну та практично-організаційну роботу, вчений знаходив час на плідну публіцистичну, популяризаторську діяльність, а також на поглиблення власних знань: підготував докторську дисертацію «Погляд на плекання рогатої худоби в Східній Галичині в рр. 1880–1930», яку захистив 25 лютого 1933 р. в Українській господарській академії в Подєбрадах у професора Костя Мацієвича [3, с. 22].

Євген Храпливий найбільше уваги присвятив фаховому хліборобському шкільництву, зокрема господарським школам і курсам у Милованні, Шибаліні, Коршові, Янчині та Державному хліборобському ліцею в Черниці, яким керував доктор М. Холєвчук. Для теоретичної та практичної підготовки селянства до більш продуктивної праці в сільському господарстві та кооперації вчений організував 1932 року хліборобський вишкіл молоді, що мав на меті замінити господарські школи у селах. Теоретичне обґрунтування справи він здійснює у працях «Притягаймо молодь до «Сільського господаря» (1929), «Про хліборобський вишкіл сільської молоді» (1932), публікаціях у виданнях «Діло», «Сільський господар», «Господарсько-кооперативний часопис», «Правда», «Свобода», «Рідна школа». Порадником в організаційних справах для кружків і філій «С. Г.» став підручник Є. Храпливого «За нашу хліборобську справу» [11], в рецензії на який часопис «Кооперативна Республіка» наголошував, що цей методичний посібник є «програмою фахової агрикультурної праці ... сільгосптовариств» в галузі «практичних вказівок і порад» [10, с. 373]. При «С. Г.» створювалися гуртки хліборобського вишколу молоді, для яких Є. Храпливий розробив програму, видану окремою книжкою «Як працювати в Хліборобському Вишколі Молоді».

Хліборобський вишкіл молоді 1934 р. здійснювався лише у 16 повітах, з 1935-го – поширився на всю Галичину й Волинь. У Львові 14 вересня 1934 р. було створено Головну секцію хліборобського вишколу молоді при товаристві «С. Г.», обрано її першу раду на чолі з Є. Храпливим, почав виходити часопис «Хліборобська молодь», редактором якого став також він. Товариство 1938 р. мало 60 філій, 2.008

кружків (товариства по селах) і 159.977 членів (фізичних осіб), а в Централі «С. Г.» у Львові працював 21 працівник, господарські фахівці з високою господарською освітою; 60 працівників з високою або середньою освітою було у повітових філіях. Отже, «С. Г.» здійснював ґрунтовну працю практичного освідомлення селян, що сприяло розвитку господарської діяльності української кооперації [4, с. 21].

У методичних рекомендаціях щодо організації хліборобського вишколу молоді Є Храпливий наголошував на ролі знань, освіти для виховання хлібороба і громадянина. «Освічена людина – це та, яку шанують, з якою рахуються. Бо можна забрати їй майно, можуть втомити її старечі роки, а все у неї розум світлий і душа гарна. ...Ті народи, що здавна старалися за освіту, за знання, є сильні і могутні. ...першим нашим завданням є добувати собі знання, освіту. ...Бо ми хочемо такої школи, де вчили б того, що треба для громадянина-хлібороба, та щоби вчили такі люди, які вийшли з нашого народу, з любов'ю ставляться до нашої дітвори. ...Щоби добути хліборобську освіту поза хліборобськими школами, яких у нас так мало, мусять хлібороби гуртуватися у Гуртках «Сільського Господаря», читати господарські часописи та книжки, ходити на сходи, прислухатися порадам агрономів та присвоювати собі все те, що вони вказують» [12].

Хліборобський вишкіл молоді, як і товариство «С. Г.», мав триступеневу організаційну структуру: 1. Головна секція хліборобського вишколу молоді при централі «С. Г.»; 2. Секції хліборобської молоді при філіях «С. Г.»; 3. Гуртки хліборобської молоді при «С. Г.». Агрономи-суспільники в осередках праці влаштовували короткочасні чи довготривалі курси з різних ділянок сільського господарства, організовували масові загальногосподарські курси в Галичині на місцях, в центральній установі товариства у Львові – курси підготовки фахового інструкторського персоналу з метою ведення різноманітних секцій. Значну увагу було приділено розвитку позашкільної освіти молоді у сфері діяльності своєї секції «Хліборобського Вишколу Молоді», загальній і фаховій хліборобській освіті. З ініціативи централі «С. Г.», на громадські кошти кооперації запроваджувалися дослідні господарських умов вирощування різних зернових культур, селекції насіння, годівлі окремих порід худоби, способи й кошти меліорації лугів та пасовиськ. Для гуртків «С. Г.» проводилися кушові господарські й ветеринарні курси.

Українська кооперація під кінець 2-ої міжвоєнної декади матеріально забезпечувала 122 працівників суспільної агрономії, які виконували план спільних дій кооперації й «С. Г.», скерований на культурний поступ українського села. Серед тих провідних працівників було 54 агрономи з вищою освітою, 19 ветеринарних лікарів, інші мали фахову середню освіту з доповненням її на сільськогосподарських курсах. Товариство «С. Г.» 1939 року об'єднувало 60 філій, 2040 гуртків

(«кружків»), в яких нараховувалося 160.000 осіб [1, с. 425]. За таких умов плекалася самоосвіта майбутніх господарів, які застосовували знання на власних земельних ділянках, формувалася новий тип українського селянина як зразкового хлібороба, доброго громадянина.

Окреслюючи різноманітні педагогічні форми навчальної праці, а саме: «1. Сходини організаційні та освітні. 2. Книжка. 3. Часопис. 4. Конкурси-змагання читання книжок. 5. Прогульки (екскурсії). 6. Відчити і балачки (дискусії). 7. Курси. 8. Аматорські вистави і хор», Є. Храпливий детально зупиняється на освітньо-виховному значенні та методиці проведення кожного «засобу самоосвітньої праці Гуртка» [13, с. 86], наголошує, що кожна форма освітньої праці має свою мету. Наприклад, «дискусії мають за завдання не тільки поширити круг знання учнів, але дають також можливість виробити у них громадську відвагу, свободу промовляти, спосібність дискутувати на різні теми»; «аматорські вистави мусять мати за ціль дати глядачам якусь науку, чи то у поважній, чи у веселій формі». А всій фаховій праці Гуртка «Хліборобського Вишколу Молоді» мусить передувати відповідна освітня, теоретична робота, в якій важлива роль належить веденню записів, конкурсам-змаганням, оцінці та перевірці праці, святковому закінченню та виставкам-показам результатів праці [13, с. 91–96].

Євген Храпливий організував станове Товариство українських агрономів, працював в Українському технічному товаристві, брав активну участь в організації їхніх наукових конгресів. У 1934–1939 рр. він редагував науковий журнал «Український агрономічний вісник», співпрацював в «Українській Загальній Енциклопедії», готував до друку «Українську сільськогосподарську енциклопедію». З метою вивчення прогресивного хліборобства подорожував по Данії, Швеції, Австрії, Чехії, Німеччині, Угорщині. Досвід зарубіжних країн у сільському господарстві та організації хліборобського шкільництва, наприклад, в Чехословацькій Республіці учений в подальшому використав при написанні підручників та методичних рекомендацій.

«Євген Храпливий належав до нечисленних у Західній Україні вчених-економістів з широким різнобічним зацікавленням, відзначався жвавою винахідливістю проблематики й солідним досвідом у науці та у своєму покликанні організатора громадської агрономії», – писав І. Витанович. 1935 року був іменований дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка, брав активну участь в організації і розвитку його Комісії економіки, соціології, статистики; був співредактором 5-го тому «Студій з поля суспільних наук і статистики». На кількох сесіях Комісії НТШ Є. Храпливий читав свою працю «Сільське господарство Галицько-Волинських Земель» [1, с. 428], у 1938–39 рр. видав праці: «Потреба розбудови нашого хліборобського шкільництва», економічний нарис «Карпатська Україна в числах», «Сорок літ праці краюго

господарського товариства «Сільський Господар».

Важливою ділянкою освітньої праці вчений вважав поширення економічних знань серед сільського жіноцтва в секціях господинь при гуртках товариства «С. Г.». При централі товариства «С. Г.» була організована Головна секція господинь, яку очолила О. Кисілевська. За кілька років наполегливої праці Головна секція господинь налічувала 14 тис. організованих селянок.

Від 1939 р. Є. Храпливий проживав в еміграції. У роки війни працював директором відділу Ревізійного Союзу Українських Кооперативів у Любліні, потім до 1944 р. знову керував справами «С. Г.» й був директором Хліборобської Палати у Львові, водночас продовжував педагогічно-виховну працю. Ще на Батьківщині він підготував до суспільно-агрономічної праці чимало молодих агрономів, був у 1942–44 рр. професором Агрономічного Відділу Львівської Політехніки; на еміграції – професором сільськогосподарської економіки в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. Продовжував працю в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка на еміграції, належав до головних співпрацівників загальної частини «Енциклопедії Українознавства», працював у Комітеті Допомоги Українському Студентству, допомагав у діяльності української молоді «Пласт» [1, с. 428].

На основі викладеного можна зробити висновок, що незважаючи на відсутність держави, авторитарність системи освіти, прогресивні культурно-освітні діячі Західної України початку ХХ ст. підносили національне відродження краю, економічну освіту, кооперативне та хліборобське шкільництво, використовуючи передусім громадсько-педагогічне сподвижництво. Серед талановитих теоретиків та організаторів економічної освіти в регіоні важлива роль належить Євгену Храпливому, який наголошував: «на молодь мусимо звернути увагу, якщо хочемо мати з неї добрих громадян і розумних господарів, виховати молодь, защепити їй усі добрі прикмети, загартувати її волю, сталити її характер, плекати її душу... Молодь мусить зрозуміти, що у наших умовах вона сама повинна взятися за роботу над собою і своїми власними зусиллями мусить добувати те знання і ту освіту, яку повинна дати їй загальноосвітня та хліборобська школа» [9, с. 43]. Педагогічна, організаційно-методична та громадська праця культурно-освітніх діячів, педагогів переконує, що українською педагогічною думкою і практикою велися постійні пошуки освіти, яка б не обмежувалася віковою категорією, а пронизувала все життя особистості, охоплювала собою все суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
2. Гіптерс З. В. Економічна освіта молоді в Галичині ХІХ – першої

- половини ХХ століть: теорія, досвід, персоналії : монографія / З. В. Гіптерс. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – 220 с.
3. Качор А. Євген Храпливий / А. Качор. – Львів : РВО «Основа», 1997. – С. 15–40.
 4. Качор А. Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України / А. Качор. – Вінніпег, Накладом Української Вільної Академії Наук, 1992. – Ч. 30. – 31 с.
 5. Павликовський Ю. Становище та завдання інструкторів / Ю. Павликовський // Кооперативна Республіка. – 1937. – Ч. 5. – С. 308.
 6. Струк З. Євген Храпливий / З. Струк // Українські кооператори. Історичні нариси. – Львів : Вид-во «Укоопосвіта» Львівської комерційної академії, 1999. – Книга 1. – С. 414–420.
 7. Храпливий Є. За хліборобську справу: Про те, як оснoвувати кружки та філії «Сільського Господаря» та як в них працювати / Є. Храпливий. – Львів : Накладом Краєвого Господарського Товариства «Сільський Господар», 1932. – 245 с.
 8. Храпливий Євген. За наше хліборобське шкільництво / Євген Храпливий. – Львів : Накладом краєвого господарського товариства «Сільський Господар» у Львові, 1933. – 50 с.
 9. Храпливий Є. Про хліборобський вишкіл сільської молоді / Є. Храпливий. – Львів : Сільський Господар, 1932. – 72 с.
 10. Храпливий Е. За хліборобську справу / Е. Храпливий // Кооперативна Республіка. – 1932. – Ч. 10. – С. 373.
 11. Храпливий Е. За нашу хліборобську справу / Е. Храпливий. – Львів : Накладом Краєвого Господарського Товариства «Сільський Господар», 1932. – 245 с.
 12. Храпливий Е. Як працювати у Хліборобському Вишколі Молоді / Е. Храпливий. – друге, поправлене видання. – Краків : Накладом «Українського Видавництва» в Кракові, 1940. – 138 с.
 13. Храпливий Є. Як працювати у Хліборобському Вишколі Молоді / Є. Храпливий. – Львів : РВО «Основа», 1997. – С. 79–97.